

GIẢNG DẠY MÔN LƯU TRỮ TÀI LIỆU NGHE NHÌN Ở KHOA LƯU TRỮ HỌC VÀ QUẢN TRỊ VĂN PHÒNG - KẾT QUẢ VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA

PGS.TS. Đào Xuân Chúc*

Tài liệu nghe nhìn là một loại hình tài liệu mới, được hình thành từ cuối thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX. Đó là loại tài liệu có khả năng ghi và làm tái hiện lại các sự kiện, hiện tượng của xã hội và tự nhiên bằng hình ảnh và âm thanh đúng như nó đã xảy ra trên thực tế.

Đây là đặc điểm quan trọng để phân biệt tài liệu nghe nhìn với tài liệu chữ viết (tài liệu hành chính), mặt khác nó cũng có những đặc điểm là phản ánh thực tế xã hội giống như tài liệu lưu trữ chữ viết. Vì vậy, trong Phòng Lưu trữ quốc gia Việt Nam, nó là một thành phần tài liệu quan trọng, được công nhận trong Pháp lệnh Bảo vệ tài liệu lưu trữ quốc gia năm 1982 và Pháp lệnh Lưu trữ Quốc gia do Ủy ban Thường vụ Quốc hội ban hành năm 2001.

Trong chương trình đào tạo cán bộ lưu trữ bậc đại học của nhiều nước trên thế giới, người ta đã đưa vào giảng dạy môn học này như một môn học bắt buộc trong chương trình đào tạo của các trường đại học, cao đẳng.

Ở Việt Nam, từ khi Bộ môn Lưu trữ học được hình thành (năm 1967) ở Khoa Lịch sử Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội, môn học này đã được đưa vào chương trình giảng dạy của Bộ môn. Từ những năm 70 của thế kỷ trước, môn học này có tên là “Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh và ghi âm”.

* Chủ nhiệm Khoa LTH&QTVP, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, ĐHQGHN.

Nhân dịp kỷ niệm 40 năm đào tạo đại học lưu trữ ở Việt Nam (1967-2007), bài viết này nhằm điểm lại quá trình giảng dạy môn học này ở Bộ môn Lưu trữ học thuộc Khoa Lịch sử, Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội trước đây và Khoa Lưu trữ học và Quản trị văn phòng, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn hiện nay, nhằm đánh giá những kết quả đã đạt được và chỉ ra những tồn tại cần khắc phục để từ đó đề xuất những vấn đề nhằm nâng cao chất lượng và hoàn thiện việc giảng dạy môn học này trong thời gian tới.

1. Giảng dạy môn Lưu trữ tài liệu nghe nhìn ở Bộ môn Lưu trữ học, Khoa Lịch sử, Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội và Khoa Lưu trữ học và Quản trị văn phòng, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn hiện nay

Ở Việt Nam, vào những năm 70 của thế kỷ trước, thời lượng giảng dạy của môn Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh ghi âm được đưa vào rất ít, lúc đầu chỉ có 12 tiết, do hạn chế của chương trình đào tạo của Khoa Lịch sử lúc đó. Nội dung môn học dựa vào cuốn giáo trình “Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh, ghi âm” của Liên Xô được xuất bản ở Mátxcova năm 1960, được dịch ra tiếng Việt năm 1969. Sau đó, vào những năm 1974-1975, Bộ môn Lưu trữ học đã phân công cho một giảng viên nghiên cứu và biên soạn bài giảng đầu tiên cho môn học này. Đến năm 1976, tập bài giảng đầu tiên này đã được biên soạn cho môn học là tập bài giảng “Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh và ghi âm” của Giảng viên Nguyễn Văn Thâm biên soạn (nay là Giáo sư, Tiến sĩ khoa học Học viện Chính trị Hành chính Quốc gia Hồ Chí Minh). Đây là một sự cố gắng rất lớn của tác giả, vì lúc đó điều kiện nghiên cứu rất khó khăn, do máy móc, thiết bị không có, tài liệu lý luận ít, mà thực tế việc tổ chức tài liệu nghe nhìn ở Việt Nam lúc đó còn chưa đi vào qui củ. Vì vậy, nội dung môn học trong tập bài giảng còn chung chung chưa thoát khỏi bài giảng của giáo trình “Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh, ghi âm” của Liên Xô. Sau đó, giảng viên Nguyễn Văn Thâm được cử đi học tập ở nước ngoài, toàn bộ việc giảng dạy môn học này được trao cho giảng viên Đào Xuân Chúc tiếp tục đảm nhận.

Để giảng dạy được môn học này, trước hết phải nắm chắc lý luận và thực tiễn công tác lưu trữ nói chung và việc vận dụng vào công tác lưu trữ đối với tài liệu phim điện ảnh, ảnh, ghi âm ở Việt Nam. Thứ hai, phải nắm và hiểu về kỹ thuật và nghệ thuật chụp ảnh, quay phim và ghi âm để vận dụng vào việc phân loại và xác định giá trị tài liệu cũng như việc bảo quản, khai thác và sử dụng loại tài liệu này. Ngoài ra, sinh viên ngành Lưu trữ học còn được học thêm môn Kỹ thuật chụp ảnh để bổ trợ cho môn học chính này.

Qua nhiều năm nghiên cứu lý luận và tìm hiểu, khảo sát thực tiễn ở những cơ sở lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh và ghi âm, như Phòng Tư liệu thuộc Cục Điện ảnh, Phòng Tư liệu thuộc Việt Nam Thông tấn xã (nay là Thông Tấn xã Việt Nam) và các Xưởng phim Thời sự, Tài liệu Trung ương (nay là Xí nghiệp Phim Tài liệu - Khoa học Trung ương), Phòng Tư liệu Viện Bảo tàng Quân đội (nay là Viện Bảo tàng Lịch sử Quân sự Việt Nam), Bảo tàng Cách mạng Việt Nam... Những kết quả nghiên cứu đã được chúng tôi bổ sung vào nội dung của bài giảng cho sinh viên Bộ môn Lưu trữ học, Khoa Lịch sử, Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội. Đồng thời một số kết quả nghiên cứu đã được công bố trên các tạp chí của ngành như: “Cần quan tâm hơn nữa đến công tác lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh, ghi âm” (Tạp chí Văn thư Lưu trữ số 2, tháng 6 năm 1983). Trong đó nêu lên thực trạng công tác lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh, ghi âm lúc đó chưa được quan tâm một cách đúng mức, vì thế số phận những tài liệu quý giá này đang bị đe dọa bởi sự phá hoại của môi trường, sự thiếu hiểu biết và thiếu quan tâm của con người.

Về một số nghiệp vụ lưu trữ như: Phân loại, xác định giá trị loại tài liệu đặc thù này đã được nêu lên trong các tạp chí, ví dụ bài “Vấn đề thu thập, và tổ chức khoa học tài liệu kèm theo phim điện ảnh” (Tạp chí Lưu trữ Việt Nam, số 1 năm 2002); bài “Mấy ý kiến về nguyên tắc và phương pháp đánh giá tài liệu ảnh trong công tác lưu trữ” (Tạp chí Văn thư Lưu trữ số 3, tháng 9 năm 1983) hay bài “Mấy vấn đề cơ sở phương pháp luận để xác định giá trị tài liệu lưu trữ phim điện ảnh” (Tạp chí Văn thư Lưu trữ số 3, năm 1988); bài “Những tiêu chuẩn xác định giá trị tài liệu ảnh lưu trữ” (Tạp chí Văn thư Lưu trữ số 3, năm

1985)... Tất cả những công trình nghiên cứu này đều giúp cho việc bổ sung nội dung cho bài giảng môn học được phong phú.

Đến những năm 90 của thế kỷ XX, do những tiến bộ của khoa học kỹ thuật, nên trên thế giới đã ra đời các loại hình tài liệu mới trên các vật mang tin khác xa với những vật mang tin truyền thống; ví dụ như tài liệu Video trên băng từ tính, đĩa quang, tài liệu kỹ thuật số... vừa mang thông tin bằng chữ viết, bằng hình ảnh vừa mang thông tin bằng âm thanh. Do hình thức mang tin thay đổi, nên cuối những năm 80, theo đề nghị của Bộ môn Lưu trữ học, Khoa Lịch sử, Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội đã được Bộ Đại học và Trung học chuyên nghiệp (nay là Bộ Giáo dục và Đào tạo) duyệt chương trình chỉnh sửa, điều chỉnh tên môn học “Lưu trữ tài liệu ảnh, phim điện ảnh, ghi âm” thành môn học “Lưu trữ tài liệu nghe nhìn”.

Từ năm 1996, sau khi Khoa Lưu trữ học và Quản trị văn phòng được thành lập (tiền thân là Bộ môn Lưu trữ học), trong chương trình đào tạo của Khoa, môn học này được nâng thời lượng lên 3 đơn vị học trình. Nội dung môn học cũng được mở rộng, các nghiệp vụ lưu trữ như tổ chức khoa học, tài liệu nghe nhìn cũng được bổ sung cho phù hợp với sự phát triển của công tác này, như xác định các đặc trưng để phân loại tài liệu lưu trữ nghe nhìn... cũng được nghiên cứu kỹ càng và sâu sắc hơn, việc xây dựng hệ thống tiêu chuẩn để xác định giá trị tài liệu lưu trữ nghe nhìn, xây dựng hệ thống công cụ tra tìm tài liệu và tổ chức bảo quản.

Kết quả nghiên cứu và giảng dạy môn Lưu trữ tài liệu nghe nhìn là: Đã có hàng chục sinh viên làm các đề tài khoá luận về lĩnh vực lưu trữ tài liệu nghe nhìn.

Có 4 học viên Cao học đã bảo vệ thành công luận văn tốt nghiệp thạc sĩ cũng ở lĩnh vực này. Cho đến nay, hầu hết kết quả nghiên cứu của những thạc sĩ trên đều được ứng dụng vào thực tế để tổ chức khoa học loại tài liệu đặc thù này và họ đã được bổ nhiệm giữ các chức vụ từ phó phòng chuyên môn trở lên trong các Kho, Trung tâm lưu trữ có bảo quản tài liệu nghe nhìn.

Bên cạnh những kết quả đạt được, còn một số tồn tại là chưa in ấn thành giáo trình chính thức để phổ biến rộng rãi về môn học này, mặt khác một số nghiệp vụ trong khi tiến hành để tổ chức tài liệu nghe nhìn còn lúng túng, đặc biệt đối với những loại tài liệu nghe nhìn mới như: đĩa quang học, kỹ thuật số...

Mặc dù, một trong các giờ lên lớp đã được ứng dụng các kỹ thuật hiện đại (như trình chiếu Power Point) nhưng vẫn cần phải tăng cường thời gian cho sinh viên tham quan thực tế công tác này ở các Kho, Viện Lưu trữ có tài liệu nghe nhìn.

2. Một số vấn đề đặt ra nhằm hoàn thiện và nâng cao chất lượng giảng dạy môn Lưu trữ tài liệu nghe nhìn

Hiện nay, nhiều loại tài liệu mới ra đời, như: đĩa quang học, tài liệu kỹ thuật số. Vì vậy, việc giảng dạy môn học Lưu trữ tài liệu nghe nhìn cũng phải mở rộng thêm nội dung liên quan đến vấn đề lưu trữ đối với các loại tài liệu mới này.

Một vấn đề quan trọng là phải giỏi kỹ thuật tin học để có thể ứng dụng vào việc khai thác, sử dụng tài liệu kỹ thuật số. Vấn đề áp dụng các phương pháp sử liệu học đối với loại tài liệu mới này cũng là một vấn đề cấp bách đặt ra hiện nay. Việc nghiên cứu, phê phán tài liệu nghe nhìn đòi hỏi người làm công tác lưu trữ phải có kiến thức thực tế, kiến thức lịch sử và kiến thức xã hội sâu rộng.

Một vấn đề đặt ra là cần sớm biên soạn giáo trình cơ bản để giúp cho sinh viên có điều kiện nghiên cứu tham khảo.

Ngoài ra, việc liên kết hợp tác với các cơ quan lưu trữ có tài liệu nghe nhìn như Viện phim Việt Nam cần phải được quan tâm hơn nữa để tạo điều kiện cho sinh viên có nơi thực tập thực tế.

Hàng năm, trong thời gian của đợt thực tập cuối khoá cho sinh viên Khoa Lưu trữ học và Quản lý văn phòng nên bố trí cho một số sinh viên đi thực tập tại các Kho Lưu trữ có tài liệu nghe nhìn (ảnh, phim điện ảnh, ghi âm và kỹ thuật số) để tăng thêm kiến thức ngành nghề về lĩnh vực này.

Trao một số đề tài nghiên cứu khoa học hoặc đề tài khoá luận, luận văn thạc sĩ cho sinh viên, học viên cao học để họ nghiên cứu, giải quyết một số vấn đề lý luận và thực tiễn do công tác lưu trữ tài liệu nghe nhìn đặt ra.

Trên đây là một số vấn đề về giảng dạy và nghiên cứu khoa học Lưu trữ tài liệu nghe - nhìn để đào tạo hoàn chỉnh kiến thức cho sinh viên ngành lưu trữ và cho những người có nguyện vọng làm công tác lưu trữ tài liệu nghe - nhìn ở các cơ quan. Chúng tôi mong nhận được ý kiến đóng góp của các nhà khoa học, các thầy cô giáo về vấn đề này để chất lượng công tác giảng dạy về lưu trữ tài liệu nghe nhìn được nâng lên.